

УДК 619:636.22/28:616.15-07:616.995.122
© 2018

**О.В. КРУЧИНЕНКО,
О.С. КЛИМЕНКО,
С.М. МИХАЙЛЮТЕНКО,**
кандидати ветеринарних наук

Полтавська державна
аграрна академія, Україна
E-mail: oleg.kruchynenko@pdaa.edu.ua
м. Полтава, вул. Сквороди 1/3

**БІОХІМІЧНІ Й ІМУНОЛОГІЧНІ
ПОКАЗНИКИ КРОВІ КОРІВ
ЗА ФАСЦІОЛЬОЗУ
ТА ДИКРОЦЕЛІОЗУ**

Проведеними дослідженнями встановлено зміни деяких біохімічних й імунологічних показників крові у великій рогатій худоби за паразитування *F. hepatica* та *D. lanceatum*. З'ясовано, що паразитування фасціол призводить до зниження рівня загального білка в середньому на 5,5 %, підвищує активність АЛТ на 8,74 %, вміст білірубину на 20,6 % та холестеролу – на 25,5 %. За дикроцеліозу відбувається достовірне підвищення активності АЛТ на 7,6 % ($P < 0,05$) та холестеролу на 23,4 % ($P < 0,01$). Гельмінти за хронічного перебігу захворювання негативно впливають на показники імунної системи організму хворих тварин, що проявляється зниженням рівня Ig M за фасціольозу на 10,0 % та дикроцеліозу – на 7,7 %.

Ключові слова: велика рогата худоба, гельмінти, паразитування, імуноглобуліни, *F. hepatica*, *D. lanceatum*.

Постановка проблеми. Фасціольоз та дикроцеліоз великої рогатій худоби має достатньо широке розповсюдження у світі, у тому числі й в Україні та світі [1, 6, 11–15]. У ході обстеження 1877 (Полтавська область) та 1609 туш великої рогатій худоби (Сумська область) встановлено, що 4,5 та 4,2 % тварин інвазовані фасціолами, а дикроцеліями – 1,21 та 1,3 %, відповідно [9]. У зв'язку з паразитуванням трематод та вибракуванням ураженої печінки спостерігаються значні економічні збитки [18]. Також знижуються надой молока, збільшуються терміни досягнення забійної ваги [17]. Печінковий сисун здатний модулювати імунну систему хазяїна, спричиняючи помилки в діагностиці інших патогенів, зокрема туберкульозу великої рогатій худоби [16].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні дослідники зазначають, що за фасціольозу в корів порушувалися механізми імунорегуляції та еритроцитопоезу. У великій рогатій худоби, ураженої збуд-

ником *F. hepatica*, порівняно зі здоровими тваринами, в зоні, забрудненій радіонуклідами, достовірно знижувалися показники: вміст загального білка в сироватці крові на 12,5 %, альбумінів – 19,5 %, сечовини – 9,5 %, глюкози – 2,4 %, креатиніну – 14,3 % та ненасичених жирних кислот на 22,6 %. Разом з тим реєстрували зменшення активності ферменту АЛТ на 7,25 й сегментоядерних нейтрофілів на 5 % [7, 10].

За даними дослідників, показник умісту глутаматтрансамінлази у 85,0 % інвазованих тварин перевищував фізіологічну норму. З'ясовано, що вміст загального білка в сироватці крові хворих тварин контрольної групи становив $75,21 \pm 0,7$ г/л, у тварин на початку інвазії – $65,32 \pm 0,64$ г/л, що на 13,15 % нижче, ніж у контрольної групи. У корів за значного ураження вміст загального білка становив $67,37 \pm 0,5$ г/л. Доведено, що активність лужної фосфатази в сироватці крові уражених тварин була вище, ніж у здорових корів, й становила, відповідно, $75,3 \pm 0,31$ та $43,2 \pm 0,28$

Од/л. Результатами досліджень встановлено, що рівень АСТ і АЛТ у крові інвазованих тварин був вищим, ніж у крові здорових, й становив, відповідно, АСТ $49,3 \pm 0,92$; АЛТ – $35,9 \pm 0,22$ Од./л. Крім того, зафіксовано високий вміст лактату ($1,9$ мМ/л) та холестеролу ($7,2$ мМ/л) у крові хворих тварин [13, 14].

За результатами біохімічних досліджень інших науковців, у корів, хворих на дикроцеліоз, вміст загального білка знижувався на $6,2\%$, концентрація глюкози в сироватці крові – на $54,9\%$. Разом з тим у крові дослідних тварин достовірно підвищувалась активність АСТ у $5,2$ раза та АЛТ в $1,3$ раза порівняно з контрольними тваринами [2].

Закордонні автори також підтвердили проведеними дослідженнями негативний вплив фасціольозу на гематологічні та біохімічні показники крові овець. Встановлено, зокрема, підвищення показників ферментів АСТ, ГГТ, сечовини та глобулінів порівняно зі здоровими тваринами [20].

З'ясовано, що за паразитування дикроцелій у сироватці крові значно нижчі рівні цинку, заліза, білірубину та альбуміну ($P < 0,05$). Окиснювальний стрес відіграє важливу роль у зниженні еритроцитів в овець, природно заражених *D. dendriticum* [21]. За паразитування *D. dendriticum* деякі біохімічні показники сироватки крові, зокрема АЛТ та креатинін, у хворих тварин значно зростали відносно клінічно здорових тварин ($P \leq 0,001$). У той же час були відсутні суттєві відмінності між концентраціями альбуміну, АСТ та сечовини в сироватці крові між групами корів [19].

На думку більшості науковців, найважливішими елементами імунної системи є Т- і В-лімфоцити, які відповідають за імунні реакції [5]. Т-система забезпечує імунокомпетентність лімфоїдних клітин та регулює функції В-системи. Більша частина Т-лімфоцитів стає ефекторними клітинами: Т-кілери (вбивці), Т-хелпери виконують регуляторну функцію, прискорюючи імунологічну реактивність; Т-супресори послаблюють імунологічну чутливість організму [4, 5].

У випадках ураження фасціолами у тварин в умовно чистих зонах щодо забруднення радіонуклідами показники імунітету, порівняно зі здоровими тваринами, є зни-

женими: кількість Т-лімфоцитів на $5,2\%$, В-лімфоцитів – $5,9\%$ ($P < 0,001$), що зумовлено імуносупресивною дією фасціол на організм тварин [7, 8].

Найважливішими показниками імунологічного статусу тварин є вміст В-лімфоцитів (СД22), НСТ-тест та рівень імуноглобулінів в сироватці крові. Поряд з тим невивченими залишаються питання щодо деяких біохімічних й імунологічних показників крові великої рогатої худоби за хронічного фасціольозу та дикроцеліозу в умовах Полтавської області. **Мета наших досліджень** полягала у визначенні змін у крові корів деяких з цих показників. По-перше, з'ясувати зміни в біохімічних показниках крові за паразитування *F. hepatica* й *D. lanceatum*; по-друге, досліджували зміни імунологічних показників у великої рогатої худоби за паразитування фасціол і дикроцелій.

Результати досліджень та їх обговорення. Визначення біохімічних показників крові тварин (активність ферментів АЛТ та АСТ, загального білка, окремих фракцій білка, вміст кальцію, фосфору, заліза, білірубину, холестеролу, серомукоїдів) проводили за допомогою біохімічного аналізатора "Super Z-818" закритого типу (виробництво Японія). Підготовку проб і визначення показників здійснювали згідно з інструкцією до приладу та реактивів [3]. Для дослідження імунологічних показників крові (Ig A, Ig M, Ig G та Анти-СДЗ) використовували сучасні методики.

Статистично-математичну обробку отриманих результатів досліджень розраховували на персональному комп'ютері з використанням програми STATISTICA 10 (StatSoft Inc., USA, 2011). Параметри деяких показників крові розглядали як непараметричні дані, виражені середнім значенням $\pm$ стандартна помилка ($x \pm SE$). Апостеріорні порівняння між групами здійснювали, використовуючи критерій Манна-Уїтні.

Під час забою від кожної тварини відбирали проби крові для біохімічних й імунологічних досліджень у дві пробірки по $15-20$ см³ (перша – стабілізована гепарином, друга – для отримання сироватки).

У корів, уражених фасціолами (F), реєстрували достовірне зменшення вмісту за-

гального білка в сироватці крові ($P < 0,01$), а у здорових (Н) тварин даний показник становив $87,7 \pm 1,24$ г/л (табл. 1).

За паразитування *F. hepatica* відмічали достовірне підвищення вмісту білірубину ($P < 0,05$). У тварин, уражених фасціолами й дикроцелями, відбувалося достовірне підвищення рівня аланінамінотрансферази ($P < 0,01$ та $P < 0,05$), що вказувало на ушкодження гепатоцитів.

Встановлено суттєві зміни відносно показника холестеролу за паразитування гельмінтів. Так, порівняно зі здоровими тваринами у хворих холестерол підвищувався ($P < 0,01$). За паразитування фасціол у тварин достовірно знижувався рівень фосфору в сироватці крові ($P < 0,05$). Інші показники не мали достовірної різниці.

За паразитування фасціол та дикроцелей знижувався вміст В-лімфоцитів (СД22) по-

1. Біохімічні показники сироватки крові великої рогатої худоби ($x \pm SE$, $n=10$)

Показник	Група тварин		
	здорових (Н)	уражених фасціолами (F)	уражених дикроцелями (D)
Загальний білок, г/л	$87,7 \pm 1,24$	$82,3 \pm 1,21^{**}$	$83,4 \pm 1,51$
Альбумін, %	$37,3 \pm 0,8$	$36,5 \pm 0,56$	$36,7 \pm 0,42$
Білірубін, мкмоль/л	$13,1 \pm 0,8$	$16,5 \pm 1,07^*$	$16,2 \pm 1,2$
АЛТ, Од./л	$35,4 \pm 1,04$	$38,8 \pm 0,91^{**}$	$38,3 \pm 0,9^*$
АСТ, Од./л	$74,9 \pm 1,34$	$78,2 \pm 0,7$	$77,9 \pm 0,74$
ГГТ, Од./л	$41,5 \pm 4,6$	$44,3 \pm 2,72$	$43,2 \pm 3,1$
ЛДГ, Од./л	$2176,6 \pm 96,9$	$2269,5 \pm 112,9$	$2256,2 \pm 118,8$
Холестерол, ммоль/л	$4,37 \pm 0,22$	$6,02 \pm 0,46^{**}$	$5,7 \pm 0,41^{**}$
Тимолова проба, Од.	$2,22 \pm 0,06$	$2,34 \pm 0,13$	$2,3 \pm 0,11$
Кальцій, мкмоль/л	$2,3 \pm 0,08$	$2,4 \pm 0,06$	$2,26 \pm 0,08$
Фосфор, мкмоль/л	$2,1 \pm 0,13$	$1,84 \pm 0,05^*$	$1,9 \pm 0,12$
Серомукоїди, мкмоль/л	$0,13 \pm 0,01$	$0,14 \pm 0,01$	$0,14 \pm 0,05$
Залізо, мкмоль/л	$16,4 \pm 0,7$	$15,61 \pm 0,42$	$15,9 \pm 0,54$

* $P < 0,05$; ** $P < 0,01$.

2. Імунологічні показники крові великої рогатої худоби ($x \pm SE$, $n=10$)

Показник, %	Група тварин		
	здорових	уражених фасціолами	уражених дикроцелями
Т-лімфоцити (СД2, СД3)	$34,6 \pm 2,28$	$31,1 \pm 1,37$	$32,4 \pm 2,19$
Т-хелпери (СД4)	$28,8 \pm 1,98$	$26,2 \pm 1,44$	$27,5 \pm 1,56$
Т-супресори/кілери (СД8)	$16,44 \pm 1,53$	$14,3 \pm 0,94$	$14,6 \pm 0,77$
ІРІ (Т-хелп./Т-супр.)	$1,84 \pm 0,08$	$1,87 \pm 0,12$	$1,89 \pm 0,09$
В-лімфоцити (СД22)	$14,4 \pm 1,03$	$11,6 \pm 0,75$	$11,7 \pm 0,7$
НСТ-тест	$0,975 \pm 0,043$	$0,793 \pm 0,043^{**}$	$0,816 \pm 0,048^*$
ЦІК	$99,5 \pm 0,17$	$99,2 \pm 0,13$	$99,3 \pm 0,15$
Фагоцитарний індекс	$71,9 \pm 1,62$	$66,5 \pm 1,5^*$	$67,2 \pm 1,56$

* $P < 0,05$; ** $P < 0,01$.

рівняно зі здоровими тваринами (табл. 2).

НСТ-тест характеризує здатність організму до фагоцитозу. У групах корів, уражених фасціолами та дикроцеліями, цей показник знижувався ($P < 0,01$ й $P < 0,05$, відповідно), як і показник фагоцитарного індексу, зокрема за фасціольозу на 7,5 % ($P < 0,05$).

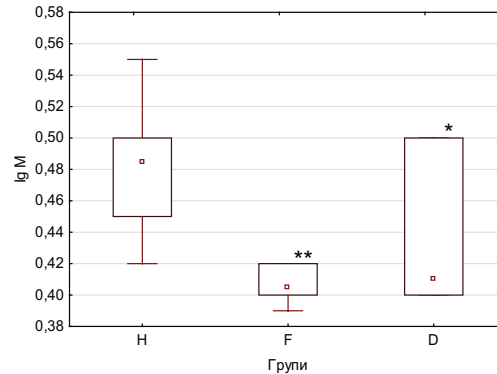
Визначено, що паразитування гельмінтів у печінці спричиняє зниження імунологічного захисту. В уражених гельмінтами корів відмічали зменшення Ig G на 2,5 % у групі F і на 1,95 % – у групі D.

Рівень Ig A не зазнавав суттєвих змін, тому й не відмічали статистичної достовірності. Ig M першим виробляється за гострого інвазійного процесу та забезпечує первинний імунітет (виявляли яйця фасціол та дикроцелій) – рисунок. Уміст Ig M за хронічної фасціольозної інвазії достовірно знижувався на 10,0 % ($P < 0,01$), а за дикроцеліозної – на 7,7 % ($P < 0,05$).

Інші показники імунологічного статусу хворих тварин не зазнавали достовірних змін, хоча їх рівень був нижчим, ніж у здорових корів.

Отже, паразитування *F. hepatica* й *D. lanseatum* негативно впливає на біохімічні й імунологічні показники крові хворих тварин.

Таким чином, з'ясовано, що паразитування фасціол призводить до зниження рівня

Уміст Ig M у сироватці крові
здорових та хворих корів

загального білка, підвищення вмісту АЛТ, вмісту білірубину на 20,6 % і холестеролу на 25,5 %. За паразитування дикроцелій відбувається достовірне підвищення АЛТ на 7,6 % та на 23,4 % холестеролу, що є наслідком гепатодистрофії та холестазу. Гельмінти за хронічного перебігу інвазійного процесу негативно впливають на показники імунної системи організму хворих тварин, що проявляється зниженням рівня Ig M за фасціольозу на 10,0 % і дикроцеліозу – на 7,7 %. У хворих тварин знижена здатність організму до фагоцитозу.

Бібліографія

1. Білопольська Т.П. Епізоотологія дикроцеліозу великої рогатої худоби у Миколаївській області / Т.П. Білопольська // Науковий вісник НУБіП України. – 2010. – № 151(2). – С. 19–22.

2. Білопольська Т.П. Зміни у крові корів за дикроцеліозу / Т.П. Білопольська // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Гжицького. – 2011. – Т. 13, № 4(1). – С. 25–29.

3. Горячковский А.М. Справочное пособие по клинической биохимии / А.М. Горячковский. – Одесса, 1994. – 416 с.

4. Даугалиева Э.Х. Механизм развития клеточного и гуморального иммунного ответа при гельминтозах / Э.Х. Даугалиева // Ма-

тер. докл. науч. конф. “Гельминтозоозы – меры борьбы и профилактики”. – М., 1994. – С. 63–65.

5. Даугалиева Э.Х. Особенности иммунитета при гельминтозах / Э.Х. Даугалиева, К.Г. Курочкина, А.В. Арипкин // Ветеринария. – 1996. – №7. – С. 37–38.

6. Дахно І.С. Епізоотологія, патогенез, етіотропна та імунокоригуюча терапія при фасціольозі і дикроцеліозі жуйних тварин: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора вет. наук: спец. 03.00.18 / І.С. Дахно. – Харків, 2001. – 36 с.

7. Довгий Ю.Ю. Фасціольоз великої рогатої худоби в умовах тривалого іонізуючого випромінювання (епізоотологія, патогенез та лікування): автореф. дис. на здобуття наук.

- ступеня доктора вет. наук: спец. 16.00.11 / Ю.Ю. Довгий. – К., 2005. – 34 с.
8. Клінічна діагностика внутрішніх хвороб тварин / [В.І. Левченко, В.В. Влізло, І.П. Кондрахін та ін.]. – Біла Церква, 2004. – 608 с.
9. Коваль І.В. Критерії оцінки якості продуктів забою тварин за фасціольозу, дикроцеліозу та ехінококозу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. вет. наук: спец. 16.00.09 / І.В. Коваль. – Суми, 2017. – 23 с.
10. Куликова О.Л. Моно- и микстпаразитозы животных в среднем и нижнем Поволжье и их биологическая опасность (эпизоотологический мониторинг и меры борьбы): автореф. дис. на соискание уч. степени доктора вет. наук: спец. 03.00.19, 06.02.02 / О.Л. Куликова. – Нижний Новгород, 2010. – 51 с.
11. Пономар С.І. Моніторинг епізоотологічної ситуації гельмінтозів шлунково-кишкового тракту корів на території України (за даними ветеринарної статистики) / С.І. Пономар, О.В. Кручиненко // Вісник ПДАА. – 2014. – № 2. – С. 116–118.
12. Ходжаев М.Д. Распространение фасциолеза крупного рогатого скота в Гиссарской долине Таджикистана / М.Д. Ходжаев, Ш.Ш. Разигов // Российский паразитологический журнал. – 2008. – № 4. – С. 47–49.
13. Шелякин И.Д. Биохимические изменения в организме крупного рогатого скота при фасциолёзе / И.Д. Шелякин, С.Н. Семёнов, О.М. Мармурова // Российский паразитологический журнал. – 2015. – № 1. – С. 53–56.
14. Шелякин И.Д. Изменение показателей крови коров при экспериментальном лечении фасциолеза / И.Д. Шелякин, Л.В. Ческидова // Вестник Воронежского государственного аграрного университета. – 2016. – № 1. – С. 45–50. doi: 10.17238/issn2071-2243.2016.1.45
15. Ahmadi-hamedani M. Evaluation of selected biochemical parameters and hepatic enzymes activity in serum of cattle naturally infected with *Dicrocoelium dendriticum* in Semnan Province, Iran / M. Ahmadi-hamedani // Comparative Clinical Pathology. – 2016. – № 3. – P. 555–558.
16. *Fasciola hepatica* is associated with the failure to detect bovine tuberculosis in dairy cattle / [J. Claridge, P. Diggle, C.M. McCann et al.] // Nature Communications. – 2012. – 3. – P. 853.
17. Epidemiology and impact of *Fasciola hepatica* exposure in high-yielding dairy herds / A. Howell, M. Baylis, R. Smith et al. // Preventive Veterinary Medicine – 2015. – 121. – P. 41–48.
18. A Retrospective Survey of Fasciolosis and Dicrocoeliosis in Slaughtered Animals in Meisam Abattoir, Tehran, Iran (2005–2008) / [A. Khanjari, R. Partovi, S. Abbaszadeh et al.] // Veterinary Research Forum. – 2010. – Vol. 1, № 3. – P. 174–178.
19. Manga-González M.Y. Dicrocoeliidae family: major species causing veterinary diseases / M.Y. Manga-González, M.C. Ferreras // Advances in Experimental Medicine and Biology. – 2014. – № 766. – P. 393–428. doi: 10.1007/978-1-4939-0915-5_12.
20. Hematological and biochemical changes in organically farmed sheep naturally infected with *Fasciola hepatica* / [K. Matanović, K. Severin, F. Martinković et al.] // Parasitol Res. – 2007. – № 101(6). – P. 1657–1661. doi: 10.1007/s00436-007-0709-2.
21. Samadieh H. Relationships between Oxidative Stress, Liver, and Erythrocyte Injury, Trace Elements and Parasite Burden in Sheep Naturally Infected with *Dicrocoelium dendriticum*. / [H. Samadieh, G-R. Mohammadi, M. Maleki et al.] // Iran J. Parasitology. – 2017. – № 12(1). – P. 46–55.